МИНИСТЕРСТВО НАУКИ, ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ И ИННОВАЦИЙ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

КЫРГЫЗСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. ЖУСУПА БАЛАСАГЫНА

ШКОЛЫ ДОКТОРАНТУРЫ

PhD ПРОГРАММА «ФИЛОСОФИЯ»

На правах рукописи

УДК:130.2:172.1(575.2)(04)

АБСТРАКТ

Диссертационной работы Масляковой Анны Ивановны на тему:

«Идея памяти в контексте культурного самоопределения личности в условиях геополитической напряжённости мирового развития (на примере произведений различных видов искусства от Античности до наших дней)»,

представленной на соискание степени доктора философии (PHD)

по направлению 530100 «Философия»

Научный руководитель:

д. филос. н., проф. Сааданбекова Ч.И.

Зарубежный научный соруководитель:

д. филос. н., проф. Попов Е.А.

БИШКЕК - 2026

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы диссертации. Нельзя не согласиться с тем, что идея памяти приобретает огромное значение в настоящее время. Достаточно упомянуть, что одной из главных целей программы «Память Мира» («Memory of the World Program»), инициированной ЮНЕСКО, является повышение уровня информированности во всём мире о существовании и значении документального наследия (“enhance public awareness about the significant of documentary heritage among the wider public”)[1]. Многие исследователи отмечают, что без прошлого невозможно жить в настоящем, а общение с выдающимися произведениями искусства, отражающими исторические события сквозь призму творческого воображения их авторов, может интенсифицировать процесс самопознания и самоопределения личности, а также оптимизировать её психическое состояние.

События, происходящие на мировой арене, несомненно, ставят перед нами сложную задачу переосмысления взаимодействия между историей искусства, памятью и самоопределением личности, поскольку становится очевидным, что прежние методы, на которые мы ранее опирались, утратили свою актуальность. Мир в очередной раз проходит через так называемый переходный исторический период, характеризующийся высокой степенью нестабильности и крайней сложностью прогнозирования дальнейшего исхода событий. И от того, насколько мы усвоим уроки прошлого, может напрямую зависеть наше будущее.

С одной стороны, культура является одним из определяющих факторов, стимулирующих формирование идентичности, как отдельной личности, так и целых стран. С другой стороны, именно в переходные моменты истории произведения искусства оказываются особенно уязвимыми. На фоне сложной геополитической обстановки, их судьба теряет свою значимость для общественности, заложенные в них смыслы фальсифицируются, в то время как сами произведения путешествуют по миру, теряются, разрушаются. А ведь утрата произведений искусства, составляющих культурный фонд человечества, может оказывать негативное воздействие на процесс культурного

[1] Memory of the World. URL: https://www.unesco.org/en/memory-world (accessed: 21.03.2025).

самоопределения как отдельного человека или группы людей, так и всего мира. При этом кажущееся превалирование «европоцентризма» в работе дополняется элементами философских воззрений других народов, делая акцент на демонстрации ошибок одномерной, предвзятой оценки истории и поиске способов их исправления, дефальсификации и деколонизации искусства.

Связь темы диссертации с приоритетными научными направлениями, крупными научными программами (проектами) или основными научными работами. Исследование осуществлялось в рамках заявленных целей и задач «Концепции развития гражданской идентичности Кыргыз жараны в КР на период 2021-2026 годы», «Программы развития государственного языка и совершенствования языковой политики в Кыргызской Республике на 2021-2025 годы» и «Концепции молодежной политики Кыргызской Республики на 2020-2030 годы», а также Доктрины Кыргызской Республики «Национальный дух — мировые высоты», утверждённой Указом Президента КР от 18 декабря 2024 года УП № 369.

Теоретико-методологической основой исследования стали синергетический (Г. Хакен, С.П. Курдюмов и др.), квантовый (А. Эйнштейн, Э. Шрёдингер и др.), феноменологический (Э. Гуссерль, М. Хайдеггер, Ж.-П. Сартр и др.), герменевтический (П. Рикёр, Г.Г. Шпет, А.А. Брудный и др.) и антропологический (М. Шелер, Х. Плеснер, А. Гелен, К. Леви-Стросс, Э. Йонг и др.) подходы. Основополагающие работы: «Философия общего дела» Н.Ф. Фёдорова, «О личности» Л.П. Карсавина, «Смысл творчества» Н.А. Бердяева, «Творческая эволюция» А. Бергсона, «Я и Ты» М. Бубера, «Онтология произведения искусства» Р. Ингардена, «Бытие и Ничто» Ж.-П. Сартра, «Происхождение произведения искусства» и «Строительство. Жительствование. Мышление» М. Хайдеггера, «Тысяча плато» Ж. Делёза и П.-Ф. Гваттари, «Память, история, забвение» П. Рикёра и статьи «Перманентное развитие личности педагога-музыканта в условиях полисубъектного взаимодействия» Е.С. Поляковой и «Субъективный фактор в системе объективных и субъективных условий исторического развития» А.Х. Бугазова.

Методы исследования: *комплексный*, дающий возможность междисциплинарного рассмотрения процесса культурного самоопределения Мира, человека, искусства; *сравнительно-исторический*, позволяющий проследить эволюцию социокультурной личности от Античности до наших дней; *историко-стилевой*, исследующий особенности средств художественной выразительности заданного пространства-времени; *иконографический*, направленный на постижение смысловых пластов произведения искусства через анализ заложенных в нём мотивов-символов; *системно-структурный*, вскрывающий архитектонику процесса формирования и развития социокультурной личности и сложнейшего контекста её становления; *деятельностный*, занимающийся практическим внедрением авторской теории.

Цель и задачи исследования.

Цель исследования — обосновать и раскрыть взаимосвязи между историей искусства, памятью и культурным самоопределением личности в условиях геополитической напряжённости мирового развития.

Объект исследования — культурное самоопределение личности.

Предмет исследования — культурное самоопределения личности в условиях геополитической напряжённости и контексте идеи памяти.

Достижение поставленной цели предполагает решение ряда **задач:**

1. Выявить специфику взаимодействия памяти, истории искусства и культурного самоопределения/идентичности личности в переходные периоды напряженности мирового развития.
2. Проанализировать культурное самоопределение личности в контексте идеи памяти и условиях геополитической напряжённости от Античности до наших дней.
3. Раскрыть влияние процессов перемещения, повреждения, разрушения и уничтожения объектов культурного наследия на культурную идентичность личности.

4. Выдвинуть теорию, создать концепцию и сконструировать многофункциональную модель социокультурного самоопределения личности.
5. Рассмотреть способы активизации процесса культурного самоопределения личности при использовании современных технологий.

Научная новизна работы заключается в том, что в исследовании впервые:

- произведено системное исследование взаимодействия между памятью, историей искусства и культурной идентичностью личности в переходные исторические периоды;
- выполнен анализ культурного самоопределения/идентичности личности в контексте идеи памяти от Античности до наших дней;
- раскрыто влияние процессов перемещения, повреждения, разрушения и уничтожения произведений мирового искусства на культурную идентичность личности, сформулированы и введены научный обиход понятия: «санкционная идентичность», «принцип органического роста», «принцип отсутствия», уточнены понятия: «социокультурная личность», «культурное самоопределение личности»;
- выдвинута авторская теория социокультурной личности, сформулированы принципы, закономерности и методы её самоопределения в современном мире;
- представлена концепция перманентного культурного самоопределения личности в условиях геополитической напряжённости;
- сконструирована синергетическая многофункциональная модель культурного самоопределения личности;
- создана интерактивная «Карта Памяти», обеспечивающая активизацию процесса культурного самоопределения личности при использовании современных технологий.

Практическая значимость работы. Разработанная нами теория социокультурной личности, опирающаяся на концепцию и модель культурного самоопределения личности в условиях геополитической напряжённости

подкрепляется интерактивной «Картой Памяти». Отражая процессы глобализации и культурного обмена, она открывает доступ к единому информационно-художественному пространству общечеловеческого опыта через внедрение в цифровые архивы и мультимедийные платформы.

Экономическая значимость полученных результатов. Выводы и рекомендации, изложенные в тексте диссертации, должны стать ориентиром для оптимизации современного образования с целью формирования у специалистов целостного, системного мышления и понимания того, что долгосрочное материальное благополучие невозможно вне духовного развития и обращения к великим достижениям своих предков. Искусство, хранящее память прошлого, есть бесценное богатство. Его использование в качестве основы обучения и воспитания подрастающих поколений способствует гармонизации личности. А сохранение и преумножение культурного наследия являются залогом процветания не только отдельных стран, но и всего Человечества.

Основные положения диссертации, выносимые на защиту:

1. Взаимодействие памяти, культурного самоопределения личности и искусства, проявляющееся наиболее ярко в переходные периоды напряженности мирового развития. Зафиксировано наличие тесной взаимосвязи между памятью, культурным самоопределением личности и искусством, особенно в переходные исторические периоды, знаменующие переход к качественно новому состоянию Мира как системы. Определено, что память является уникальным феноменом, включающим человека в многовековую историю мира, культуры и позволяющим ему преодолевать периоды геополитической напряжённости, находя в воспоминаниях о личностно значимых произведениях искусства не только опору, но и источник вдохновения для дальнейшего саморазвития и самосовершенствования. Установлено, что культурное самоопределение личности есть системообразующая составляющая успешности её жизнедеятельности, представляющая собой перманентный процесс поиска себя в сложном и нестабильном мире в равноправном диалоге с другими людьми и произведениями искусства, хранящими память прошлого.

Доказано, что произведение искусства есть «живой организм» с непрерывно эволюционирующей идентичностью, функциями которого являются не только изобразительная, выразительная и охранительная, но и преобразующая, поскольку, оказывая значительное влияние на бытие человека и Мира, оно также изменяется в процессе культурного общения, обогащая анналы своей памяти.

2. Раскрытие, обоснование и уточнение понятия «культурное самоопределение личности». Доказано, что «культурное самоопределение личности» есть интегративное качество, позволяющее человеку успешно позиционировать себя в пространственно-временн*о*м континууме мировой истории, культуры и искусства, поддерживая баланс между стабильностью и перманентной изменчивостью своей идентичности, и, откликаясь на стимулирующие импульсы окружающей среды, противостоять её подавляющему влиянию, особенно в периоды геополитической напряжённости. Выявлено, что процесс культурного самоопределения личности разворачивается в сложнейшем, пространственно-временн*о*м контексте, образуемом наложением восходящих («духовных») и нисходящих («материальных») векторов истории, контрапунктного «биения» разноуровневых (человек, общество, Мир) «бифуркационных точек» переходных периодов и спирали времени, «раскручивающуюся» между прошлым и будущим. Установлено, что ограничительная международная политика, в совокупности с непредсказуемостью развития событий оказывает крайне негативное влияние на человека, приводя к возникновению «санкционной идентичности» как разновидности деформации личности эпохи глобальных перемен, характеризующейся нарушением её целостности, внутренним «расколом», отторжением или подменой каких-либо компонентов своего «Я», своей самости, образующимися в результате разрушения привычных каналов общения, фальсификации исторического прошлого заинтересованными лицами и формирования искажённого образа страны и народа, приводя к ухудшению психического здоровья и повышению уровня тревожности. Обнаружено, что искусство является мощной опорой для человека, оказавшегося в центре

геополитических катаклизмов, обеспечивая преемственность памяти поколений и соединяя, подобно мосту, «разломы» тектонических плит истории.

3. Сохранение культурного наследия как условие существования многополярного мира. Доказано, что сохранение всемирного наследия является фактором поддержания культурного разнообразия мира и уважения достоинства личности. Определено, что введённое нами понятие «принцип органического роста», — исходя из которого, перефразируя слова Гераклита, «всё растет, всё изменяется» (человек, общество, искусство, Мир), — прекрасно характеризует специфику формирования культурного наследия, или «Сада Воспоминаний» — грандиозного, перманентно разрастающегося произведения искусства, создаваемого человечеством с незапамятных времён. Выявлено, что в периоды геополитической напряжённости мирового развития «принцип органического роста» вступает в противоречие с действием «принципа отсутствия», отсылающего к перемещениям, повреждениям и разрушениям личностно значимых произведений искусства. При этом обнаружено, что искусство невозможно полностью уничтожить, поскольку, «исчезнувшие» произведения продолжают жить в памяти тех, кому посчастливилось общаться с ними, и, в свою очередь, выступают гарантом «воскрешения», преодоления конечности человеческого бытия, сохраняя «в-себе» память о людях, стремящихся к их воспроизводству. Выявлено, что способность видеть красоту руин, а разрушение — как метод создания значительно расширяет понимание искусства как такового, открывая возможности более глубокого постижения механизмов удержания памяти в материи и образования коллажных наложений её слоев от Античности до наших дней.

4. Теория социокультурной личности. Выявлено, что сформулированная нами теория социокультурной личности создаёт фундамент для формирования «нового» человека, который осознаёт непреходящую значимость культурного наследия Человечества как ценнейшего источника знания, основы стабильности общества и Мира, и строит своё бытие на общении с искусством, хранящим память прошлого, открывая новые пути её сохранения и обогащения, признавая

и отстаивая позитивное представление о других культурах. Установлено, что выведенные нами принципы и закономерности определяют стратегические направления её внедрения. **Принцип системности** подчёркивает неразрывную взаимосвязь всех элементов Мироздания как целого, характерными закономерностями которого являются *трансформативность* всех компонентов системы, *нелинейность*, обратимость происходящих с ними процессов, и стремление к *стабилизации* развития. Опорными закономерностями **принципа свободы культурного самоопределения** выступают *многополярность* культурной среды, *тревожность* личности перед свободой выбора и *дефальсификация*, направленная на предотвращение попыток искажения идентичности личности и произведений искусства. **Принцип диалогичности** исходит из таких закономерностей, как *интерактивность*, *равноправие*, или взаимоуважение, и *симфоничность*, обозначающую чувство единения личности не только с участниками культурного общения, но и со всей духовной памятью Мироздания. Закономерностями действия **принципа органического роста** являются *ризоматичность*, децентричность структуры «Сада Воспоминаний», *эволюционизм* и *историзм*, отсылающий к течению внутренней жизни каждого человека и произведения искусства. **Принцип отсутствия** опирается на закономерности *нерушимости* памяти, выраженной в произведениях искусства, их *возрождения* в воспоминаниях людей, общавшихся с ними, и *воскрешения*, преодоления конечности жизни человека через искусство. Действие **принципа творчества** основывается на таких закономерностях, как *непрерывность* развития Мироздания в проявлении творческой активности личности, *деколонизация* как творческое исправление «переписанной» истории и *относительность* общепринятых моделей мышления.

5. Концепция перманентного культурного самоопределения личности. Определено, что разработанная нами концепция перманентного культурного самоопределения личности в условиях геополитической напряжённости мирового развития устраняет противоречие между разнообразием произведений различных видов искусства, отражающих намять прошлого, и способностью

современного человека к извлечению заложенных в них смыслов. Обнаружено, что несмотря на высокую степень сложности процесса поиска себя в мире, в культуре, искусство обладает уникальной способностью останавливать неумолимое движение пространственно-временной «машины» бытия, выносить его «за скобки». Установлено, что повышение качества общения с произведением искусства, рассматриваемым не в виде объекта воздействия, но как полноправного участника культурного взаимодействия, предоставляет человеку уникальную возможность вырваться из хаоса неопределённости переходного периода и прикоснуться к Вечности.

6. Четырёхступенчатая синергетическая многофункциональная модель социокультурного самоопределения личности. Установлено, что предлагаемая нами модель культурного самоопределения личности открывает безграничные возможности для роста. Выявлено, что последовательное прохождение через *познавательный, диалогический* и *просветительский* (самоорганизация и дефальсификация смыслов) уровни к вершине *творчества,* приводит не к стагнации, но к переходу на новый виток спирали развития, когда личность, оказавшаяся «на развилке» переходного периода, делает осознанный выбор в пользу перманентного самосовершенствования, преображения Мира силой искусства и преодоления мировоззренческого «европоцентризма».

7. Интерактивная, ризоматичная, непрерывно разрастающаяся «Карта Памяти». Подтверждено, что разработанная нами «Карта Памяти» — ризоматичное образование, открытое, обратимое и непрерывно модифицирующееся — является мощным инструментом активизации интереса общества к культурному достоянию человечества, пробуждения осознания важности его сохранения и пополнения. Установлено, что маршруты виртуальных путешествий, обозначенные на «Карте», способствуют оптимизации ориентации личности в пространстве-времени воспоминаний, нашедших отражение в произведениях различных видов искусства. Выявлено, что их рекомендательный характер повышает степень заинтересованности личности в обозначении на «Карте Памяти» «недостающих» культурных

объектов и выступает в качестве дополнительного стимула к познанию и творческому самовыражению. Обнаружено, что «Карта Памяти» есть «мировоззренческий конгломерат», коллективное произведение искусства, имеющее непреходящую ценность.

В Первой главе делается вывод о отсутствии целостного, системного решения заявленной нами проблематики. Вторая глава рассматривает объект и предмет исследования. В Третьей главе демонстрируются Теория социокультурной личности, Концепция перманентного культурного самоопределения личности в условиях геополитической напряжённости, Синергетическая многофункциональная модель культурного самоопределения личности и «Карта Памяти». В Заключении формулируются выводы.

Личный вклад докторанта. Разработана Теория социокультурной личности, Концепция перманентного культурного самоопределения личности в условиях геополитической напряжённости, Синергетическая многофункциональная модель культурного самоопределения личности и «Карта Памяти», позволяющая приобщаться к памяти, выраженной в искусстве.

Апробация результатов исследования осуществлялась на международных научно-практических конференциях.

Полнота отражения результатов диссертации в публикациях. Всего 37, включая статьи в журналах, индексируемых в базах данных Scopus и ВАК:

1. Феноменология света в эстетических воззрениях Ю. Фоссе на примере произведения «Другое имя. Септология I-II». HORIZON. Том 13, №2 (2024), С. 542-555.
2. Сохранение объектов культурного наследия как фактор поддержания культурной идентичности личности // Вестник СПбГУ. Философия и конфликтология. Том 41, № 2 (2025), С. 275-286.
3. Колониализм и культурное самоопределение личности // Вестник КНУ. №3 (2025). С. 394-398.

Структура и объём диссертации. Работа состоит из введения, трёх глав, заключения и списка литературы. Объём работы — 130 страниц.

MINISTRY OF SCIENCE, HIGHER EDUCATION AND INNOVATION OF THE KYRGYZ REPUBLIC

KYRGYZ NATIONAL UNIVERSITY NAMED AFTER JUSUP BALASAGYN

PHD DOCTORAL PROGRAM

DIRECTION: PHILOSOPHY

As a manuscript

UDC: 130.2:172.1(575.2)(04)

Anna Ivanovna Masliakova

“The Idea of Memory in the Context of Cultural Self-determination of an Individual in the Conditions of Geopolitical Tensions of World Development (on the Example of Works of Various Types of Art from Antiquity to the Present Day)”

ABSTRACT

Dissertations for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in the field of Philosophy – 530100

Scientific supervisor:

Saadanbekova Ch. I., Doctor of Philosophy, professor

Foreign scientific supervisor:

Popov E.A., Doctor of Philosophy, professor

BISHKEK - 2026

Relevance of the Study. It is evident that the idea of memory is acquiring an enormous significance at present. Suffice it to mention that one of the main goals of the Memory of the World Program, initiated by UNESCO, is to "enhance public awareness about the significance of documentary heritage among the wider public." Many researchers agree that there is no future without the past and that communication with the outstanding works of art, reflecting historical events through the prism of the creative imagination of their authors, can intensify the process of self-knowledge and self-determination of an individual as well as optimize their mental health.

Events occurring on the World stage are undoubtedly forcing us to rethink the interaction between art history, memory, and self-determination, making it clear that the old methods we previously relied on have lost their relevance. The World is once again going through the so-called transitional historical period, characterized by a high degree of instability and extreme difficulty in predicting the future outcome of events. And our future may directly depend on how well we learn the lessons of the past.

On the one hand, culture is one of the determining factors stimulating the formation of identity, both of individuals and of entire countries. On the other hand, it is during the transitional moments in history that works of art prove to be especially vulnerable. In the context of the complex geopolitical situation, their fate loses its public significance and their meaning is falsified while they travel around the World, getting damaged and destroyed. And yet, the loss of the works of art that constitute the cultural heritage of humanity can have a negative impact on the process of cultural self-determination not only of an individual but also of the entire World. The apparent prevalence of "Eurocentrism" in our research is complemented by elements of the philosophical views of other peoples, emphasizing the errors of a biased assessment of history and searching for ways to correct them, defalsify, and decolonize art.

Link to Major Research Programs. The study has been carried out within the framework of the goals and objectives of the "Concept for the Development of Civil Identity of Kyrgyz Language in the Kyrgyz Republic for the Period 2021-2026," "Program for the Development of the State Language and Improvement of Language Policy in the Kyrgyz Republic for 2021-2025," and "Concept of Youth Policy of the

Kyrgyz Republic for 2020-2030," as well as the Doctrine of the Kyrgyz Republic "National Spirit — World Heights," approved by the Decree of the President of the Kyrgyz Republic dated December 18, 2024 UP No. 369.

The Theoretical and Methodological Basis of the Study are: the synergetic (G. Haken, S.P. Kurdyumov, etc.), quantum (A. Einstein, E. Schrödinger, etc.), phenomenological (E. Husserl, M. Heidegger, J.-P. Sartre, etc.), hermeneutic (P. Ricoeur, G.G. Shpet, A.A. Brudny, etc.), and anthropological (M. Scheler, H. Plessner, A. Gehlen, K. Levi-Strauss, E. Jong, etc.) approaches. The fundamental sources for the survey are: "The Philosophy of the Common Cause" by N.F. Fedorov, "On the Personality" by L.P. Karsavin, "The Meaning of Creativity" by N.A. Berdyaev, "Creative Evolution" by A. Bergson, "I and Thou" by M. Buber, "Ontology of the Work of Art" by R. Ingarden, "Being and Nothingness" by J.-P. Sartre, "The Origin of the Work of Art" and "Building. Dwelling. Thinking" by M. Heidegger, "A Thousand Plateaus" by J. Deleuze and P.-F. Guattari, "Memory, History, Forgetting" by P. Ricoeur, as well as the articles "Permanent Development of a Personality of a Music Teacher in the Context of Polysubject Interaction" by E.S. Polyakova and "The Subjective Factor in the System of Objective and Subjective Conditions of Historical Development" by A.Kh. Bugazov.

Research methods: the *comprehensive method*, enabling the interdisciplinary examination of the process of cultural self-determination of the World, individual, and art; the *comparative-historical method,* allowing us to trace the evolution of the socio-cultural personality from Antiquity to the present day; the *historical-stylistic method*, exploring the features of the means of artistic expression of a given space-time; the *iconographic method*, aimed at a better understanding of the semantic layers of a work of art through the analysis of the symbolic motifs used in it; the *systemic-structural method*, revealing the architectonics of the process of formation and development of a socio-cultural personality and the complexity of the context of its formation; the *activity-based method,* dealing with the practical implementation of our Theory.

Research Aim and Objectives.

Aim of the Study—to substantiate and reveal the relationships between history of art, memory, and cultural self-determination of an individual in the context of geopolitical tensions in global development.

Object of the study—cultural self-determination of an individual.

Subject of the study—cultural self-determination of an individual in the conditions of geopolitical tensions and in the context of the idea of memory.

Research Objectives:

1. To identify the specifics of the interaction of memory, art history, and cultural self-determination/personal identity during transitional periods of tension in global development.
2. To analyze cultural self-determination of an individual in the context of the idea of memory and in the conditions of geopolitical tension from Antiquity to the present day.
3. To reveal the influence of the processes of displacement, damage, destruction, and annihilation of the cultural heritage objects on the cultural identity of an individual.
4. To put forward a Theory, create a Concept, and construct a multifunctional Model of the socio-cultural self-determination of an individual.
5. To consider ways of activating the process of cultural self-determination of an individual using modern technologies.

Scientific Novelty:

- the systematic study of the interaction between memory, art history, and cultural identity of an individual during transitional historical periods has been conducted;
- the analysis of cultural self-determination/personal identity has been carried out in the context of the idea of memory from Antiquity to the present day;
- the influence of the processes of displacement, damage, destruction, and annihilation of the works of art on the cultural identity of an individual has been revealed; the following concepts have been formulated and introduced into

scientific circulation: “Sanction Identity,” “the Principle of Organic Growth,” “the Principle of Absence,” the concepts of “Sociocultural Personality” and “Cultural Self-determination of an Individual” have been clarified;

- the author’s Theory of Socio-Cultural Personality has been put forward, and principles, patterns, and methods of its self-determination in the modern world have been formulated;
- the Concept of the Permanent Cultural Self-determination of an Individual in conditions of geopolitical tension has been presented;
- the Synergetic Multifunctional Model of Cultural Self-determination of an Individual has been constructed;
- the interactive “Memory Map” has been created, ensuring the activation of the process of cultural self-determination of an individual using modern technologies.

Practical Significance. Our Theory of Socio-Cultural Personality, based on the Concept and Model of Cultural Self-determination of an Individual in Conditions of Geopolitical Tension, is complemented by an interactive “Memory Map.” It gives access to a unified information and artistic space of universal human experience through integration into digital archives and multimedia platforms, reflecting the processes of globalization and cultural exchange.

Economic Significance. The conclusions and recommendations of the dissertation should serve as a guide for optimizing modern education, aiming to develop holistic, systemic thinking among specialists, as well as an understanding that long-term welfare is impossible without spiritual development based on the great achievements of our ancestors. Art, preserving the memory of the past, is a priceless treasure. Using it as a basis for the education and upbringing of the younger generations facilitates the harmonization of an individual. And the preservation and expansion of cultural heritage guarantee the prosperity of Mankind.

Key Provisions Submitted for Defense:

1. The interaction of Memory, Cultural Self-determination of an Individual, and Art, which manifests itself most clearly during transitional periods of global

development tensions. The existence of a close relationship between memory, cultural self-determination of an individual, and art has been recorded, especially in transitional historical periods marking a shift to a qualitatively new state of the World as a system. It has been determined that memory is a unique phenomenon that connects a person to the centuries-old history of the world and culture and allows them to overcome periods of geopolitical tension, finding support and a source for inspiration for further self-development and self-improvement in the memories of personally significant works of art. It has been established that cultural self-determination of an individual is the key component for their success, representing a permanent process of searching for themselves in a complex and unstable world in equal dialogue with other people and works of art that preserve the memory of the past. It has been proven that a work of art is a "living organism" with a constantly evolving identity, and its main functions are not only representation, expression, and protection but also transformation since, making a significant impact on the existence of a person and the whole World, it also changes in the course of cultural communication and enriches its own memory.

2. Disclosure, substantiation, and clarification of the concept of "Cultural Self-determination of an Individual". It has been proven that "Cultural Self-determination of an Individual" is an integrative quality allowing a person to successfully position themselves in the space-time continuum of the World history, culture, and art, and maintain a balance between the stability and permanent variability of their identity by responding to the stimulating impulses of the environment while resisting its overwhelming influence, especially during periods of geopolitical tension. It has been revealed that the process of cultural self-determination of an individual unfolds in the complex spatio-temporal context formed by the superposition of ascending ("spiritual") and descending ("material") vectors of history, the counterpoint "beat" of multi-level (individual, society, World) "bifurcation points" of transitional periods, and the spiral of time, "unwinding" between the past and the future from Antiquity to the present day. It has been established that the restrictive international policies, coupled with the unpredictable nature of the development of events, have an extremely negative impact on people, leading to the emergence of the "Sanction

identity" as a kind of personality deformation in the era of global change, characterized by a violation of their integrity, rejection or substitution of certain components of their "self-concept" caused by the destruction of habitual channels of communication, the falsification of the historical past by interested parties, and the formation of a distorted image of the country and people, leading to a deterioration in mental health and anxiety. It has been discovered that art is a powerful support for a person finding themselves in the middle of geopolitical cataclysms since it ensures the continuity of the memory of the generations and connects the "faults" of the tectonic plates of history like a bridge.

3. Preservation of Cultural Heritage as a condition for the existence of the Multipolar World. It has been proven that the preservation of the World heritage is a factor for maintaining cultural diversity and ensuring respect for the individual's dignity. It has been determined that our "Organic Growth Principle," according to which, paraphrasing Heraclitus' words, "everything grows, everything changes" (person, society, art, the World), perfectly characterizes the specifics of the formation of cultural heritage, or "The Garden of Memories"—a grandiose, ever-expanding work of art created by humanity since time immemorial. It has been revealed that during the periods of geopolitical tension in global development, the "Principle of Organic Growth" comes into conflict with the "Principle of Absence," referring to the displacement, damage, and destruction of the personally meaningful works of art. It has been discovered that art cannot be completely destroyed, since the "disappeared" artworks continue to live in the memory of those who communicated with them, and, in turn, those masterpieces ensure the "resurrection" of the people striving for the recovery of the cultural heritage and enable them to overcome the finitude of being by means of preserving "in-themselves" their memory. It has been revealed that the ability to see the beauty of ruins and turn destruction into a method of creation significantly expands the understanding of art, opening up opportunities for a deeper understanding of the mechanisms of memory retention in matter and the formation of "memory collages" from Antiquity to the present day.

4. Theory of Socio-Cultural Personality. It has been revealed that our Theory of Socio-Cultural Personality creates the foundation for the formation of a "new"

person who is aware of the enduring significance of cultural heritage of Humanity as a valuable source of knowledge, ensuring the stability of society and the whole World, searching for new ways to preserve and enrich it while recognizing and defending a positive image of other cultures. It has been established that the formulated principles and regularities determine the strategic directions of the work of putting the proposed Theory into practice. Characteristic regularities of **the Systemicity Principle,** underlining the close interconnection of the elements of the Universe as a whole, are the *transformativity* of all the components of the system; the *nonlinearity* or reversibility of the processes occurring with them; and the tendency towards the *stabilization* of their development. The main regularities of **the Principle of Freedom of Cultural Self-determination** are the *multipolarity* of the cultural environment; the *anxiety* generated by the need to make a choice; and the *defalsification*, aiming at preventing attempts to distort the identity of an individual and a work of art. **The Principle of Dialogicity** is based on such regularities as the *interactivity*; the *equality*, or mutual respect; and the *symphonicity*, denoting a feeling of unity of an individual not only with the participants of cultural communication but also with the entire Spiritual Memory of the Universe. The regularities of **the Principle of Organic Growth** are the *rhizomaticity*, or decentralization of the structure of the "Garden of Memories"; the *evolutionism*; and the *historicism*, referring to the flow of the inner life of each person and work of art. **The Principle of Absence** relies on the regularities of the *indestructibility* of memory expressed in artworks; their *revival* in the memories of people who interacted with them; and the *resurrection*, the overcoming of the finiteness of human life through art. **The Principle of Creativity** builds upon the regularities of the *continuity* of the development of the Universe through the manifestation of the creative activity of an individual; the *decolonization* as a creative correction of the "rewritten" history; and the *relativity* of generally accepted patterns of thinking.

5. The Concept of the Permanent Cultural Self-determination of an Individual. It has been determined that our Concept of the Permanent Cultural Self-determination of an Individual in the conditions of geopolitical tension of World development eliminates the contradiction between the diversity of the works of various

types of art, reflecting the memory of the past, and the ability of modern people to understand the meaning of the ideas expressed in them. It has been discovered that despite the high degree of complexity of the process of searching for oneself in the World and its Culture, art has a unique ability to stop the inexorable movement of the spatio-temporal "machine" of existence and put it out "beyond the brackets." It has been established that the improvement of the quality of dialogue of an individual with a work of art, viewed not as an object but as a full-fledged participant in cultural interaction, provides them with a unique opportunity to escape from the chaos of uncertainty of the transitional periods and experience the connection with Eternity.

6. Four-stage Synergetic Multifunctional Model of Socio-Cultural Self-determination of an Individual. It has been established that our Model of Cultural Self-determination of an Individual provides limitless opportunities for their growth. It has been revealed that the consistent progress through the *cognitive*, the *dialogic,* and the *educational* levels (self-organization and defalsification of meaning) to the pinnacle of *creativity*, allowing a person to manifest their "divine," spiritual essence, does not result in stagnation but leads to a shift to a new round of their spiral development when, finding themselves "at the crossroads" of a transitional period of their existence, they make a deliberate choice in favor of the permanent self-improvement and enrichment of the Universe by the power of art, overcoming the ideological "Eurocentrism."

7. The interactive, rhizomatic, and permanently expanding "Memory Map". It has been confirmed that our "Memory Map"—a rhizomatic formation, open, reversible, and continuously modified—is a powerful tool for activating society's interest in the cultural heritage of humanity, raising their awareness of the importance of its preservation and replenishment. It has been established that the virtual travel routes, indicated on the "Map"—1. Religion, Social Upheavals, Victory Monuments; 2. Travelers, Walks Along the Streets, Exploration of Nature, Attending Cultural Events, Meetings with Interesting People; 3. Joy, Love, Negative Experiences; 4. Memory of the Place, Attempts to Erase Memory—contribute to the optimization of the individual's orientation in the space-time of memories, reflected in the works of various types of art. It has been found that the advisory nature of the usage rules

increases the level of interest of an individual in marking the "missing" cultural objects on the "Memory Map" and acts as an additional incentive for learning and their creative self-expression. It has been discovered that the "Memory Map" is an "ideological conglomerate," a collective work of art of lasting value.

In the First Chapter of the dissertation a conclusion has been made about the absence of a holistic, systemic solution to the stated problem. The Second Chapter examines the object and subject of the study. The Third Chapter demonstrates the Theory of Socio-Cultural Personality, the Concept of Permanent Cultural Self-determination of an Individual in conditions of geopolitical tension, the Synergetic Multifunctional Model of Cultural Self-determination of an Individual, and the "Memory Map". The Conclusion summarizes the results of the study.

Author's Contribution. The Theory of Socio-Cultural Personality, the Concept of the Permanent Cultural Self-determination of an Individual in conditions of geopolitical tension, the Synergetic Multifunctional Model of Cultural Self-determination of an Individual, and the "Memory Map," allowing people to explore the memory of the past expressed in works of art, have been developed.

Research Results have been presented at international conferences.

Completeness of reflection of the dissertation results in publications. A total of 37 papers, including articles in Scopus and HAC indexed journals:

1. Phenomenology of Light in the Aesthetic Views of J. Fosse on the Example of His Work "Another Name. Septology I-II." HORIZON. Vol. 13, №2 (2024), P. 542-555.
2. The Preservation of Cultural Heritage as a Factor for Maintaining the Cultural Identity of an Individual // Vestnik Sankt-Peterburgskogo Universiteta, Filosofiia i Konfliktologiia. V., № 2 (2025), P. 275-286.
3. Colonialism and cultural self-determination of the individual // Vestnik KNU. №3 (2025). P. 394-398.

Structure and Scope of the Dissertation. The dissertation consists of an introduction, containing the scientific basis of the survey; three chapters and their conclusions; a general conclusion, and a list of references. Total volume is 130 pages.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИЛИМ, ЖОГОРКУ БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИННОВАЦИЯЛАР МИНИСТРЛИГИ

ЖУСУП БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ

ДОКТОРАНТУРА МЕКТЕБИ

«ФИЛОСОФИЯ» PhD ПРОГРАММАСЫ

Кол жазма укугунда

УДК:130.2:172.1(575.2)(04)

Маслякова Анна Ивановнанын
530100 «Философия» багыты боюнча (PhD) философия доктору даражасын изденип алуу үчүн жазылган
«Дүйнөлүк өнүгүүнүн геосаясий чыңалууларынын шарттарындагы инсандын маданий өзүн өзү аныктоо контекстиндеги эс тутум идеясы (Антикалык доордон бүгүнкү күнгө чейинки искусствонун ар кыл чыгармаларынын мисалында)» аттуу темадагы диссертациялык ишинин

АБСТРАКТЫ

Илимий жетекчиси:
филос.и.д., профессор Сааданбекова Ч.И.
Чет элдик илимий теңжетекчиси:
филос.и.д., профессор Попов Е.А.

БИШКЕК – 2026

КИРИШҮҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Эс тутум идеясы азыркы мезгилде абдан олуттуу жана курч мааниге ээ болуп жаткандыгын моюнга албай коюга болбой турган нерсе. ЮНЕСКО тарабынан демилгеленген «Аалам эс тутуму» («Memory of the World Program») бирден-бир максаттуу программасынын бири болуп бардык дүйнө жүзүнүн документалдык мурастын (“enhance public awareness about the significant of documentary heritage among the wider public”)[2]. иш алып баруусу жана маани-манызы туурасындагы маалыматтуулугунун жогорулоосу эсептелет. Көптөгөн изилдөөчүлөр өткөн тарыхсыз азыркы мезгилде толук кандуу жашоо мүмкүн эместигин белгилешет. Ал эми тарыхый окуяларды авторлордун чыгармачыл элестетүүсүнүн призмасы аркылуу чагылдырган көркөм өнөрдүн улуу чыгармалары менен руханий байланыш түзүү инсандын өзүн-өзү таанып-билүү жана өзүн-өзү аныктоо процессин тереңдетүүгө, ошондой эле анын психикалык абалын оптималдаштырууга өбөлгө түзөт.

Дүйнөлүк аренада болуп жаткан окуялар, албетте, тарых, искусство, эс тутум жана инсандын өзүн-өзү аныктоосунун ортосундагы өз ара байланышты кайрадан терең аңдап түшүнүү милдетин алдыбызга коюуда. Анткени мурда таянып келген ыкмалар жана түшүнүктөр бүгүнкү күндө өзүнүн актуалдуулугун жоготуп баратканы айкын байкалууда. Азыркы дүйнө дагы бир жолу өткөөл тарыхый мезгилди баштан кечирүүдө. Бул мезгил жогорку деңгээлдеги туруксуздук, глобалдык өзгөрүүлөр жана окуялардын мындан аркы өнүгүшүн алдын ала так болжолдоонун өтө татаалдыгы менен мүнөздөлөт. Мындай шартта өткөн тарыхтын сабактарын канчалык деңгээлде туура өздөштүрө аларыбыз биздин келечегибизге түздөн-түз таасирин тийгизери талашсыз.

Бир жагынан алганда, маданият — бул өзүнчө инсандык деңгээлде да, бүтүндөй мамлекеттердин деңгээлинде да иденттүүлүктүн калыптанышына түрткү берүүчү негизги факторлордун бири болуп саналат. Экинчи жагынан, тарыхтын өткөөл жана бурулуш учурларында көркөм өнөр чыгармалары өзгөчө

---

[2] Memory of the World. URL: https://www.unesco.org/en/memory-world (accessed: 21.03.2025).

аялуу абалга туш болот. Татаал геосаясий кырдаалдын шартында алардын тагдыры коомчулук үчүн мурдагыдай мааниге ээ болбой калат, чыгармаларга камтылган маани-мазмундар бурмаланып чечмеленет, ал эми көркөм мурастардын өзү дүйнө жүзү боюнча көчүрүлүп, жоголуп же талкаланып кетүү коркунучуна кабылат. Чындыгында, адамзаттын маданий фондусунун ажырагыс бөлүгүн түзгөн искусство чыгармаларынын жоголушу өзүнчө инсандын, белгилүү бир социалдык топтун же жалпы дүйнөлүк коомчулуктун маданий өзүн-өзү аныктоо процессине терс таасирин тийгизиши мүмкүн. Ошол эле учурда эмгекте байкалган «европоборбордук» ыкманын үстөмдүгү башка элдердин философиялык көз караштарынын элементтери менен толукталат. Анын негизги максаты — тарыхты бир жактуу жана алдын ала калыптанган көз караштар аркылуу баалоонун жаңылыштыктарын көрсөтүү, ошондой эле аларды оңдоонун, искусствону фальсификациядан арылтуунун жана деколонизациялоонун жолдорун издөө болуп саналат.

Диссертациянын темасынын приоритеттүү илимий багыттар, ири илимий программалар (долбоолоор) же негизги илимий эмгектер менен байланышы. Изилдөө Кыргыз Республикасынын 2021–2026-жылдарга карата «Кыргыз жараны» жарандык иденттүүлүгүн өнүктүрүү концепциясынын, Кыргыз Республикасынын 2021–2025-жылдарга карата мамлекеттик тилди өнүктүрүү жана тил саясатын өркүндөтүү программасынын, ошондой эле Кыргыз Республикасынын 2020–2030-жылдарга карата жаштар саясатынын концепциясынын максат-милдеттеринин алкагында жүргүзүлдү. Ошону менен катар изилдөө Кыргыз Республикасынын Президентинин 2024-жылдын 18-декабрындагы №369 Жарлыгы менен бекитилген «Улуттук рух - дүйнөлүк бийиктиктер» аттуу Кыргыз Республикасынын Доктринасынын негизги багыттарына ылайык ишке ашырылды.

Изилдөөнүн теориялык-методологиялык негизин синергетикалык (Г.Хакен, С.П.Курдюмов ж.б.), кванттык (А.Эйнштейн, Э.Шрёдингер ж.б.), феноменологиялык (Э.Гуссерль, М.Хайдеггер, Ж.-П.Сартр ж.б.), герменевтикалык (П.Рикёр, Г.Г.Шпет, А.А.Брудный ж.б.) жана антропологиялык

(М.Шелер, Х.Плеснер, А.Гелен, К.Леви-Стросс, К.Юнг ж.б.) ыкмалар түздү. Изилдөөнүн негизги теориялык булактары катары Н.Ф.Федоровдун «Философия общего дела», Л.П.Карсавиндин «О личности», Н.А.Бердяевдин «Смысл творчества», А.Бергсондун «Творческая эволюция», М.Бубердин «Я и Ты», Р.Ингардендин «Онтология произведения искусства», Ж.-П.Сартрдын «Бытие и Ничто», М.Хайдеггердин «Происхождение произведения искусства» жана «Строительство. Жительствование. Мышление», Ж.Делездун жана П.-Ф.Гваттаринин «Тысяча плато», П.Рикердин «Память, история, забвение» аттуу эмгектери, ошондой эле Е.С. Полякованын «Перманентное развитие личности педагога-музыканта в условиях полисубъектного взаимодействия» жана А.Х. Бугазовдун «Субъективный фактор в системе объективных и субъективных условий исторического развития» аттуу илимий макалалары пайдаланылды.

Изилдөөдө төмөнкү методдор колдонулду: дүйнөнүн, адамдын жана искусствонун маданий өзүн-өзү аныктоо процессин дисциплиналар аралык негизде кароого мүмкүндүк берген комплекстүү метод; Антикалык доорунан тартып бүгүнкү күнгө чейинки социомаданий инсандын эволюциясын иликтөөгө шарт түзгөн салыштырма-тарыхый метод; белгилүү бир мейкиндик жана убакыт алкагындагы көркөм туюнтуу каражаттарынын өзгөчөлүктөрүн изилдеген тарыхый-стилдик метод; көркөм чыгармада камтылган символдук мотивдерди талдоо аркылуу анын терең маани катмарларын аңдап түшүнүүгө багытталган иконографиялык метод; социомаданий инсандын калыптануу жана өнүгүү процессинин архитектоникасын, ошондой эле анын калыптанышындагы татаал контекстти ачып көрсөткөн системалык-структуралык метод; мындан тышкары автордук теорияны практикалык жактан ишке ашырууга багытталган ишмердүүлүк методу пайдаланылды.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери.

Изилдөөнүн максаты - дүйнөлүк өнүгүүдөгү геосаясий чыңалуунун контекстинде инсандын искусство тарыхынын, эс-тутумунун жана маданий өзүн өзү аныктоонун ортосундагы байланыштарды негиздөө жана ачып берүү.

Изилдөөнүн объектиси - **инсандын** маданий өзүн өзү аныктоосу.

Изилдөөнүн предмети - геосаясий **чыналуулардын шарттарындагы жана эс тутум идеясынын алкагындагы инсандын** маданий өзүн өзү аныктоосу.

Бул максатка жетүү бир катар милдеттерди **чечүүнү талап кылат:**

1. Дүйнөлүк өнүгүүнүн чыңалуу жана өткөөл мезгилдеринде эс тутумдун, искусство тарыхынын жана инсандын маданий өзүн-өзү аныктоосунун (иденттүүлүгүнүн) өз ара аракеттенүүсүнүн өзгөчөлүктөрүн ачып берүү.

2. Антикалык доорунан бүгүнкү күнгө чейинки мезгилде эс тутум идеясынын жана геосаясий чыңалуу шарттарынын контекстинде инсандын маданий өзүн-өзү аныктоо процессин талдоо.

3. Маданий мурас объекттеринин көчүрүлүшү, бузулушу, талкаланышы жана жок кылынышы инсандын маданий иденттүүлүгүнө тийгизген таасирин ачып көрсөтүү.

4. Инсандын социомаданий өзүн-өзү аныктоосунун теориясын сунуштоо, концепциясын иштеп чыгуу жана көп функциялуу моделин түзүү.

5. Заманбап технологияларды колдонуу шартында инсандын маданий өзүн-өзү аныктоо процессин активдештирүүнүн жолдорун кароо.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы төмөнкүлөр менен мүнөздөлөт. Изилдөөдө алгачкы жолу:

-өткөөл тарыхый мезгилдерде эс тутумдун, искусство тарыхынын жана инсандын маданий иденттүүлүгүнүн өз ара байланышы системалуу түрдө изилденди;

-антикалык доорунан тартып бүгүнкү күнгө чейинки мезгилде эс тутум идеясынын контекстинде инсандын маданий өзүн-өзү аныктоосу жана маданий иденттүүлүгү талдоого алынды;

-дүйнөлүк көркөм мурас чыгармаларынын көчүрүлүшү, бузулушу, талкаланышы жана жок кылынышы инсандын маданий иденттүүлүгүнө тийгизген таасири ачып көрсөтүлдү, ошондой эле «санкциялык иденттүүлүк», «органикалык өсүү принциби», «жок болуу принциби» түшүнүктөрү илимий

жүгүртүүгө киргизилип, «социомаданий инсан», «инсандын маданий өзүн-өзү аныктоосу» түшүнүктөрү такталды;

-социомаданий инсан тууралуу автордук теория сунушталып, анын заманбап дүйнөдөгү өзүн-өзү аныктоосунун принциптери, мыйзам ченемдүүлүктөрү жана методдору негизделди;

-геосаясий чыңалуу шартындагы инсандын туруктуу маданий өзүн-өзү аныктоо концепциясы иштелип чыкты;

-инсандын маданий өзүн-өзү аныктоосунун синергетикалык көп функциялуу модели түзүлдү;

-заманбап технологияларды колдонуу аркылуу инсандын маданий өзүн-өзү аныктоо процессин активдештирүүгө багытталган интерактивдүү «Эс тутум картасы» иштелип чыкты.

Иштин практикалык мааниси төмөнкүлөр менен аныкталат. Геосаясий чыңалуу шартында инсандын маданий өзүн-өзү аныктоо концепциясына жана моделине негизделген социомаданий инсан тууралуу иштелип чыккан теория интерактивдүү «Эс тутум картасы» аркылуу толукталат. Ал ааламдашуу жана маданий алмашуу процесстерин чагылдыруу менен санариптик архивдерге жана мультимедиялык платформаларга интеграциялануу аркылуу жалпы адамзаттык тажрыйбанын бирдиктүү маалыматтык-көркөм мейкиндигине кеңири жеткиликтүүлүктү камсыз кылат.

Алынган жыйынтыктардын экономикалык мааниси төмөнкүлөр менен аныкталат. Диссертацияда берилген корутундулар жана сунуштар заманбап билим берүү системасын өркүндөтүүдө маанилүү багыт берүүчү негиз катары кызмат кылууга тийиш. Алар адистерде бүтүндүү жана системалуу ой жүгүртүүнү калыптандырууга, ошондой эле узак мөөнөттүү материалдык жыргалчылык руханий өнүгүүсүз жана ата-бабалардын улуу маданий жетишкендиктерине кайрылуусуз мүмкүн эместигин аңдап түшүнүүгө өбөлгө түзөт. Өткөн тарыхтын эс тутумун сактап келген искусство баа жеткис руханий байлык болуп саналат. Аны өсүп келе жаткан муундарды окутуунун жана тарбиялоонун негизги каражаты катары пайдалануу инсандын гармониялуу

өнүгүшүнө шарт түзөт. Ал эми маданий мурастарды сактоо жана байытуу өзүнчө мамлекеттердин гана эмес, жалпы адамзаттын туруктуу өнүгүүсүнүн жана гүлдөп-өсүшүнүн маанилүү кепилдиги болуп эсептелет.

Диссертациянын коргоого сунушталган негизги жоболору:

1. Дүйнөлүк өнүгүүнүн өткөөл жана чыңалуу мезгилдеринде өзгөчө ачык байкалган эс тутумдун, инсандын маданий өзүн-өзү аныктоосунун жана искусствонун өз ара байланышы. Изилдөөнүн жүрүшүндө эс тутумдун, инсандын маданий өзүн-өзү аныктоосунун жана искусствонун ортосунда тыгыз байланыш бар экендиги аныкталды. Бул байланыш өзгөчө дүйнөнүн система катары сапаттык жаңы абалга өтүүсүн шарттаган тарыхый бурулуш мезгилдерде айкын көрүнөт. Эс тутум адамды дүйнөнүн жана маданияттын кылымдарды камтыган тарыхына байланыштырып турган уникалдуу феномен катары каралат. Ал адамга геосаясий чыңалуу мезгилдерин жеңип өтүүгө жардам берип, инсандык жактан маанилүү болгон көркөм чыгармалар тууралуу эскерүүлөр аркылуу таяныч гана эмес, мындан аркы өзүн-өзү өнүктүрүүгө жана өркүндөтүүгө шыктандыруучу булак болуп кызмат кылат. Мындан тышкары, инсандын маданий өзүн-өзү аныктоосу анын турмуштук ишмердүүлүгүнүн ийгиликтүүлүгүн камсыз кылган системаны түзүүчү негизги компонент экендиги аныкталды. Ал татаал жана туруксуз дүйнөдө өзүн издөө процессин билдирип, башка адамдар жана өткөндүн эс тутумун сактап келген искусство чыгармалары менен тең укуктуу диалог жүргүзүү аркылуу ишке ашат. Ошондой эле искусство чыгармасы үзгүлтүксүз өнүгүп турган иденттүүлүккө ээ «жандуу организм» экендиги негизделди. Анын функциялары сүрөттөөчү, көркөм-экспрессивдүү жана коргоочу мүнөз менен гана чектелбестен, өзгөртүүчү функцияны дагы камтыйт. Себеби искусство адамдын жана дүйнөнүн болмушуна олуттуу таасирин тийгизүү менен бирге, маданий коммуникация процессинде өзү дагы өзгөрүп, өзүнүн тарыхый эс тутумун улам байытып турат.

2. «Инсандын маданий өзүн-өзү аныктоосу» түшүнүгүн ачып берүү, негиздөө жана тактоо. Изилдөөнүн жүрүшүндө «инсандын маданий өзүн-өзү аныктоосу» адамга дүйнөлүк тарыхтын, маданияттын жана искусствонун

мейкиндиктик-убакыттык континуумунда өзүн ийгиликтүү таанытууга мүмкүндүк берген интегративдүү сапат экендиги далилденди. Ал инсанга өзүнүн иденттүүлүгүнүн туруктуулугу менен анын үзгүлтүксүз өзгөрүлмөлүүлүгүнүн ортосундагы тең салмактуулукту сактоого, ошондой эле айлана-чөйрөнүн түрткү берүүчү таасирлерине жооп берүү менен бирге, өзгөчө геосаясий чыңалуу мезгилдеринде анын басымдуу таасирине туруштук берүүгө шарт түзөт. Ошондой эле инсандын маданий өзүн-өзү аныктоо процесси өтө татаал мейкиндиктик-убакыттык контекстте өнүгөрү аныкталды. Бул контекст тарыхтын жогору багытталган («руханий») жана төмөн карай багытталган («материалдык») векторлорунун айкалышы, өткөөл мезгилдердеги ар түрдүү деңгээлдеги (адам, коом, дүйнө) «бифуркациялык чекиттердин» контрапункттук кагылышы жана өткөн менен келечектин ортосунда «айланып» турган убакыт спиралы аркылуу түзүлөт. Мындан тышкары, чектөөчү эл аралык саясат жана окуялардын өнүгүүсүнүн алдын ала айтуу мүмкүн эместиги адамга өтө терс таасир тийгизери белгиленди. Анын натыйжасында глобалдык өзгөрүүлөр доорунда инсан деформациясынын бир түрү болгон «санкциялык иденттүүлүк» пайда болот. Ал инсандын бүтүндүгүнүн бузулушу, ички «ажырым», өзүнүн «Мененин» айрым компоненттерин четке кагуу же алмаштыруу менен мүнөздөлөт. Мындай көрүнүштөр көнүмүш коммуникация каналдарынын бузулушунан, кызыкдар тараптар тарабынан тарыхый өткөндүн фальсификацияланышынан жана өлкө менен элдин бурмаланган образын калыптандыруудан келип чыгып, адамдын психикалык абалынын начарлашына жана тынчсыздануу деңгээлинин жогорулашына алып келет. Изилдөөдө ошондой эле искусство геосаясий катаклизмдердин борборунда калган адам үчүн кубаттуу руханий таяныч болуп кызмат кылаары аныкталды. Ал муундардын эс тутумунун мурастуулугун камсыз кылып, тарыхтын «тектоникалык жаракаларын» көпүрө сымал бириктирүүчү маанилүү маданий механизм катары көрүнөт.

3. Маданий мурастарды сактоо көп полярдуу дүйнөнүн жашап турушунун негизги шарттарынын бири катары. Изилдөөдө дүйнөлүк маданий мурастарды сактоо дүйнөдөгү маданий ар түрдүүлүктү колдоонун жана

инсандык кадыр-баркты урматтоонун маанилүү фактору экендиги далилденди. Ошондой эле биз тарабынан киргизилген «органикалык өсүү принциби» түшүнүгү маданий мурастын калыптануу өзгөчөлүгүн мүнөздөөгө мүмкүндүк берет. Бул принцип Гераклиттин «баары агат, баары өзгөрөт» деген оюн кайрадан чечмелөө аркылуу адамдын, коомдун, искусствонун жана дүйнөнүн үзгүлтүксүз өнүгүп, өзгөрүп турушун билдирет. Мындай көз караш маданий мурасты адамзат тарабынан байыркы доорлордон бери жаралып келе жаткан улам кеңейген зор «Эскерүүлөр багы» катары түшүнүүгө шарт түзөт. Изилдөөнүн жыйынтыгында дүйнөлүк өнүгүүнүн геосаясий чыңалуу мезгилдеринде «органикалык өсүү принциби» «жок болуу принциби» менен карама-каршылыкка кирери аныкталды. «Жок болуу принциби» инсан үчүн маанилүү болгон көркөм өнөр чыгармаларынын көчүрүлүшү, бузулушу жана талкаланышы менен байланыштуу. Ошол эле учурда искусствону толугу менен жок кылуу мүмкүн эместиги негизделди. Себеби «жоголгон» чыгармалар алар менен руханий байланышта болгон адамдардын эс тутумунда жашоосун улантып, өз кезегинде адам болмушунун чектүүлүгүн жеңип өтүүнүн жана «кайра жаралуунун» кепилдиги катары кызмат кылат. Мындан тышкары, алар өздөрүн кайра жаратууга умтулган адамдар тууралуу эстутумду дагы сактап калышат. Изилдөөдө урандылардын сулуулугун көрө билүү жана кыйроону жаратуунун өзгөчө ыкмасы катары кабыл алуу искусство тууралуу түшүнүктү кыйла кеңейтээри дагы аныкталды. Мындай мамиле антикалык доорунан бүгүнкү күнгө чейинки мезгилде эс тутумдун материяда сакталуу механизмдерин жана анын көп катмарлуу коллаждык түзүлүштөрүнүн пайда болуу процессин тереңирээк аңдап түшүнүүгө мүмкүнчүлүк берет.

4. Социомаданий инсан теориясы. Изилдөөнүн жүрүшүндө биз тарабынан иштелип чыккан социомаданий инсан теориясы маданий мурастын адамзат үчүн түбөлүктүү мааниге ээ экендигин аңдап түшүнгөн «жаңы» инсандын калыптанышына негиз боло алары аныкталды. Мындай инсан адамзаттын маданий мурасын билимдин баалуу булагы, коом менен дүйнөнүн туруктуулугунун негизи катары кабыл алып, өзүнүн турмушун өткөндүн эс

тутумун сактап келген искусство менен болгон руханий байланыштын негизинде курат. Ошондой эле ал маданий эстутумду сактоонун жана байытуунун жаңы жолдорун ачып, башка маданияттар тууралуу позитивдүү түшүнүктөрдү таанып, аларды колдоого умтулат. Мындан тышкары, биз тарабынан аныкталган принциптер жана мыйзам ченемдүүлүктөр бул теорияны ишке ашыруунун стратегиялык багыттарын аныктай турганы белгиленди. **Системалуулук принциби** ааламдагы бардык элементтердин өз ара ажырагыс байланышын баса белгилейт. Бул системанын негизги мыйзам ченемдүүлүктөрү катары анын бардык компоненттеринин өзгөрүүгө жөндөмдүүлүгү, сызыктуу эмес өнүгүүсү, жүрүп жаткан процесстердин кайтарымдуулугу жана өнүгүүнүн туруктуулукка умтулуусу каралат. Маданий өзүн-өзү аныктоонун эркиндик принцибинин негизги мыйзам ченемдүүлүктөрү катары маданий чөйрөнүн көп полярдуулугу, тандоо эркиндигинин алдында инсандын тынчсызлануусу жана инсандын же искусство чыгармаларынын иденттүүлүгүн бурмалоо аракеттеринин алдын алууга багытталган дефальсификация белгиленет. **Диалогдуулук принциби** интерактивдүүлүк, тең укуктуулук жана өз ара урматтоо сыяктуу мыйзам ченемдүүлүктөргө таянат. Ошондой эле симфониялуулук түшүнүгү адамдын маданий байланыштын башка катышуучулары менен гана эмес, бүткүл ааламдын руханий эстутуму менен биримдик сезимин билдирет. **«Органикалык өсүү» принцибинин** мыйзам ченемдүүлүктөрүнө «Эскерүүлөр багынын» ризомалуу жана борборсуз түзүлүшү, эволюционизм жана ар бир адам менен искусство чыгармасынын ички турмушунун өнүгүүсүн чагылдырган тарыхыйлуулук кирет. **«Жок болуу» принциби** искусство чыгармаларында сакталган эс тутумдун бузулбастыгына, алардын адамдардын эскерүүлөрүндө кайра жаралышына жана искусство аркылуу адам өмүрүнүн чектүүлүгүн жеңип өтүүгө негизделет. Ал эми **чыгармачылык принциби** инсандын чыгармачыл активдүүлүгү аркылуу ааламдын үзгүлтүксүз өнүгүшүнө, «кайра жазылган» тарыхты чыгармачыл жол менен оңдоону билдирген деколонизацияга жана жалпы кабыл алынган ой жүгүртүү моделдеринин салыштырмалуу мүнөзүнө таянат.

5. Жеке инсандын туруктуу маданий өзүн-өзү аныктоо концепциясы. Анык болгондой, дүйнөлүк өнүгүүнүн геосаясий чыңалуусу шартында биз тарабынан иштелип чыккан жеке инсандын туруктуу маданий өзүн-өзү аныктоо концепциясы өткөндүн эс тутумун чагылдырган искусствонун ар кыл түрлөрүнүн чыгармаларынын көп түрдүүлүгү менен заманбап адамдын аларга камтылган маани-мазмундарды аңдап-түшүнүү жөндөмүнүн ортосундагы карама-каршылыкты жоёт. Адамдын дүйнөдө, маданиятта өз ордун табуу процесси өтө татаал экендигине карабастан, искусство болмуштун мейкиндиктик-убакыттык «машинасынын» токтобос кыймылын убактылуу токтотуп, аны шарттуу түрдө «кашаанын сыртына чыгарууга» жөндөмдүү өзгөчө феномен экендиги аныкталды. Искусство чыгармасы таасир тийгизүүнүн жөн гана объектиси катары эмес, маданий өз ара аракеттенүүнүн толук укуктуу катышуучусу катары каралган учурда, аны менен болгон баарлашуунун сапатын жогорулатуу адамга өткөөл доордун белгисиздик башаламандыгынан чыгып, Түбөлүктүүлүккө жакындоонун уникалдуу мүмкүнчүлүгүн бере тургандыгы белгиленди.

6. Жеке инсандын социомаданий өзүн-өзү аныктоосунун төрт баскычтуу синергетикалык көп функциялуу модели. Анык болгондой, биз сунуштаган жеке инсандын маданий өзүн-өзү аныктоо модели өсүп-өнүгүү үчүн чексиз мүмкүнчүлүктөрдү ачат. Таанып-билүүчүлүк, диалогдук жана агартуучулук (маанилерди өз алдынча уюштуруу жана жалган түшүндүрмөлөрдөн арылтуу) деңгээлдеринен чыгармачылыктын туу чокусуна карай ырааттуу өтүү токтоп калууга эмес, өнүгүүнүн спиралдык жаңы айлампасына көтөрүлүүгө алып келери аныкталды. Мындай шартта өткөөл мезгилдин «жол айрыгына» туш болгон инсан туруктуу өзүн-өзү өркүндөтүүнү, искусствонун күчү аркылуу Дүйнөнү өзгөртүүнү жана дүйнө таанымдагы «евроцентризмди» жеңип чыгууну аң-сезимдүү түрдө тандайт.

7. Интерактивдүү, ризомалык түзүлүшкө ээ, үзгүлтүксүз кеңейип туруучу «Эс тутум картасы». Биз тарабынан иштелип чыккан «Эс тутум картасы» - ачык, кайра өзгөртүлө ала турган жана тынымсыз модификацияланып

туруучу ризомалык түзүлүш катары - коомдун адамзаттын маданий мурасына болгон кызыгуусун активдештирүүнүн, аны сактоонун жана байытуунун маанисин аңдап түшүнүүнү ойготуудагы кубаттуу инструмент экендиги тастыкталды. «Картада» белгиленген виртуалдык саякат маршруттары искусствонун ар кыл түрлөрүнүн чыгармаларында чагылдырылган эскерүүлөрдүн мейкиндиктик-убакыттык чөйрөсүндө инсандын багыт алуусун оптималдаштырууга өбөлгө түзөрү аныкталды. Алардын сунуштоо мүнөзү инсандын «Эс тутум картасына» «жетишпей жаткан» маданий объектилерди белгилөөгө болгон кызыгуусун күчөтүп, таанып-билүүгө жана чыгармачылык өзүн-өзү туюнтууга кошумча түрткү болору белгиленди. Ошондой эле «Эс тутум картасы» түбөлүктүү баалуулукка ээ болгон «дүйнө таанымдык конгломерат», башкача айтканда, жамааттык искусство чыгармасы экендиги аныкталды.

Биринчи бапта биз тарабынан коюлган проблематиканын бирдиктүү жана системалуу чечими азыркыга чейин жетиштүү деңгээлде иштелип чыкпагандыгы тууралуу жыйынтык чыгарылат. Экинчи бөлүмдө изилдөөнүн объектиси жана предмети каралат. Үчүнчү бөлүмдө социомаданий инсан теориясы, геосаясий чыңалуу шартындагы инсандын туруктуу маданий өзүн-өзү аныктоо концепциясы, инсандын маданий өзүн-өзү аныктоосунун синергетикалык көп функциялуу модели жана «Эс тутум картасы» сунушталат. Корутунду бөлүмүндө негизги жыйынтыктар жана тыянактар жалпыланып берилет.

Доктоианттын жеке салымы. Социомаданий инсан теориясы, геосаясий чыңалуу шартындагы инсандын туруктуу маданий өзүн-өзү аныктоо концепциясы, инсандын маданий өзүн-өзү аныктоосунун синергетикалык көп функциялуу модели жана искусстводо чагылдырылган эс тутумга аралашууга мүмкүнчүлүк берүүчү «Эс тутум картасы» иштелип чыкты.

Изилдөөнүн натыйжаларынын апробациялануусу эл аралык илимий-практикалык конференцияларда жүзөгө ашырылды.

Диссертациянын жыйынтыктарынын басылмаларда чагылдырылуусунун толуктугу. Бардыгы болуп 37, анын ичинде Scopus (3)

макалалары жана Жогорку аттестациялык комиссиянын (ЖАК) маалымат базаларында индекстелген журналдарда жарык көргөн.

1. Феноменология света в эстетических воззрениях Ю. Фоссе на примере произведения «Другое имя. Септология I-II». HORIZON. Том 13, №2 (2024), 542-555-б.

2. Сохранение объектов культурного наследия как фактор поддержания культурной идентичности личности // Вестник СПбГУ. Философия и конфликтология. Том 41, № 2 (2025), 275-286-б.

3. Колониализм и культурное самоопределение личности // Вестник КНУ. №3 (2025). 394-398-б.

Диссертациянын структурасы жана көлөмү. Иш кириш сөздөн, үч бөлүмдөн, корутундудан жана адабияттардын тизмесинен турат. Иштин көлөмү 130 барактан турат.